شاخصی مهم در آسیب‌های اجتماعی

وقتی نامیدی از آینده و ترس از تأمین بدیهیات زندگی امروز از سطح استادان و نخبگان مدیریتی به سطح دانشجویان و جوانان و اقشار عادی جامعه می‌رسد، یعنی میزان دافعه یک کشور در مقابل جاذبه امکانات کشورهای دیگر حداقل دو برابر است. وقتی مردم کشور هر روز شاهد حاکمیت رانت در بخش‌های مختلف در کشور حتی در سیستم آموزشی و دانشگاهی هستند و مسئولیت‌های کلیدی و مهم به دست افرادی غیرمتخصص می‌افتد، زنگ خطر برای نخبگان، دانشجویان و استادان به صدا درمی‌آید. ناامیدی و نبود افق‌های روشن، عادی‌ترین اقشار را هم به سمت مهاجرت می‌برد و قابل قبول است که در چنین شرایطی دانشجویان و تحصیل‌کردگان بیشتر به دنبال فرصت‌های مناسب برای زندگی و کار باشند. استادان دانشگاه‌ها یکی از گروه‌هایی هستند که در چند دهه گذشته در میانه سیاست‌های مختلف دولت‌ها، تجربه‌های زیادی از فشارهای سیاسی، اقتصادی، تبعیض و حذف یا اخراج را شاهد بوده‌اند و در نتیجه آن تعداد زیادی از آنها ترجیح دادند در کشوری دیگر کارهای تحقیقاتی خود را ادامه دهند و برخی دیگر به خانه رفتند و دیگر کار نکردند! احمد بخارایی، مدیر گروه جامعه‌شناسی سیاسی در انجمن جامعه‌شناسی ایران، در گفت‌وگو با «شرق» تأکید دارد که عوامل دفع از ایران برای نخبگان و حتی اقشار مردم بسیار بیشتر از عوامل جذب در خارج از ایران است و ساده‌دلانه‌ترین اقشار را هم به سمت اقتصادی کشورهای مقصد را عامل عمده مهاجرت‌ها از ایران قلمداد کنیم.

او با اشاره به دو دیدگاه جهان‌گرا و ملی‌گرا در تحلیل پدیده مهاجرت و فرار مغزها، افزود: به نظر می‌رسد عوامل دفع از کشور که در این سال‌ها از سوی دولت‌ها اتفاق افتاده، دارای ضریب اثرگذاری دوبرابری نسبت به عوامل جذب در کشورهای مقصد است. از نگاه جهان‌گرا، افراد به شکل طبیعی تمایل دارند در فضایی بهتر زندگی کنند و از فرصت‌ها استفاده بیشتری داشته باشند و از دیدگاه ملی‌گرا اگرچه همه افراد وطن‌شان را دوست دارند و می‌خواهند در کشورشان بمانند، اما عوامل دفع و تخریبی وزن بیشتری دارد و افراد رفتن و فرارکردن را انتخاب می‌کنند. وقتی شنیده می‌شود بیش از دوسوم کسانی که مهاجرت کرده یا پناهنده شده‌اند، از طرق غیرقانونی و از مبادی غیر از ایران بوده، نشان می‌دهد وزن دافعه و فشارها حداقل دو برابر جاذبه بوده است.

او تأکید دارد که عوامل اقتصادی شامل وضع معیشت، بی‌کاری، دستمزد پایین، تبعیض، فساد و... تنها یکی از عوامل دفع از ایران است که در کنار عوامل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و نبود آزادی‌های اجتماعی مطرح می‌شود و افزود: مهاجرت، پدیده‌ای است که در آن فرد نزاعی بین عقل و دل دارد و با موضوعات مختلفی مثل دوری از خانواده و دوستان، خاک و زبان مادری درگیر می‌شود، اما زندگی‌کردن را به تنها زنده‌بودن ترجیح می‌دهد و فرار می‌کند.

بخارایی به اشاره به آخرین آماری که از سوی رصدخانه مهاجرت ایران منتشر شده است، گفت: بر اساس این نظرسنجی حدود ۳۵ درصد ایرانی‌ها علاقه‌مند به مهاجرت هستند؛ اما به نظر می‌رسد لازم است این عدد کمی را با توجه به سن و تحصیلات افراد شرکت‌کننده در نظرسنجی در نظر بگیریم تا کیفیت آن مشخص شود. عمده این افراد را جوانان و نخبگان تشکیل می‌دهند که موتور محرک اقتصاد و سرمایه‌های انسانی هستند.

او با اذعان به اینکه زندگی و شرایط روزمره ما در ایران کاملا گویاست که در چه شرایطی قرار داریم و نیاز چندانی به فهم عمیق و نظرسنجی‌ها وجود ندارد، افزود: با نگاهی به افراد و خانواده و اطرافیان‌مان به‌خوبی می‌بینیم که چه تعدادی تمایل به مهاجرت و رفتن دارند و به نظر من رقم واقعی افرادی که تمایل به مهاجرت و رفتن از ایران دارند، حتی بیش از آن ۳۵ درصد است.

این جامعه‌شناس به ضرر مالی سالانه مهاجرت و فرار مغزها از ایران که رقمی حدود ۵۰ میلیارد دلار است، اشاره کرد و گفت: یک بار در دوره ریاست‌جمهوری آقای احمدی‌نژاد این اتفاق رخ داد و جمع زیادی از استادان را به شکل اجباری بازنشسته کردند و دانشگاه‌ها را از حضور افراد نخبه پاک کردند و پیام خودشان را به جامعه دادند و حالا در این دوره هم سراغ دانشگاهیان آمده‌اند و به بهانه غرب‌ستیزی و پاک‌کردن محافل آکادمیک از عوامل نفوذ لیبرال و سکولار غربزده، دست به اخراج و بازنشسته‌سازی اجباری می‌زنند و این یعنی عقب‌گرد و ناامیدشدن از هرگونه تغییر! این رویه که از سال‌ها قبل شروع شده، با توصیه و دستور و وعده و وعید حل نمی‌شود و بیش از قبل باعث پراکنده‌شدن سرمایه‌های انسانی خواهد شد.

گزارش «شرق» از شیب تند فرار نخبگان و تسری آن به اقشار مردم و دانش‌آموزان

خام‌فروشی نیروی انسانی

معصومه اصغری: موضوعات مختلفی در کشورمان وجود دارد که برای رسیدگی به آنها دستگاه‌های اجرائی و مقوله‌ای امور متعددی وجود دارد. به عبارتی آن مسئله موضوعی چند یا میان بخشی تعریف شده که باید چند ارگان و مسئول در مورد آن انجام وظیفه کنند و پاسخ‌گو باشند. مثال آن هم زیاد است؛ مثلا طرح عفاف و حجاب که سال‌هاست تصویب و اجرا می‌شود. بیش از ۲۵ نهاد متولی دارد اما شهروندان در کف خیابان تنها با نیروی انتظامی مواجه هستند و خدمات این نیروی نظامی است که به چشم می‌آید. یا مثلا در مورد جمع‌آوری معتادان متجاهر و کارتن‌خواب‌ها یا کودکان کار بیش از ۱۳ ارگان دخیل هستند و مستقیما وظیفه اجرائی دارند اما کف خیابان فقط نیروهای شهرداری هستند که در گیرودار جمع‌آوری و ساماندهی یک‌روزه یا چندماهه این افراد‌ند. حالا در مورد موضوع مهمی مثل جلوگیری از مهاجرت نخبگان یا فرار مغزها حداقل ۴۴ دستگاه متولی هستند تا بتوانند سد راهبردی کشور در امور نخبگان را اجرا کنند. در کام بعدی باید بپرسیم که مسئولان اجرائی و متولیان این امور تا چه اندازه موفق بوده‌اند؟ اما پاسخ به این سؤال چندان سخت نیست و باید گفت هرچقدر مسئولان در اجرای جمع‌آوری کارتن‌خواب‌ها موفق بوده‌اند. در کاهش مهاجرت نخبگان هم موفق شده‌اند و نمود عینی این شرایط به شکلی ملموس در کف خیابان یا زندگی روزمره همه ما آشکار است.

مطابق سند راهبردی کشور در امور نخبگان -مصوب جلسه شورای عالی انقلاب فرهنگی در مهرماه ۱۳۹۱- نخبه به فردی برجسته و کارآمد اطلاق می‌شود که در خلق و گسترش علم، فناوری، هنر، ادب، فرهنگ و مدیریت کشور در چارچوب ارزش‌های اسلامی ارکانی بارزی دارند‌ه باشد. همچنین فعالیت‌های وی بر پایه هوش، خلاقیت، انگیزه و توانمندی‌های ذاتی آن رسد و خبرگی، تخصص و توانمندی‌های اکتسابی او در سطح دیگر موجب سرعت‌بخشیدن به پیشرفت و اعتلای کشور شود. پدیده فرار مغزها یا مهاجرت نخبگان در همه دوره‌ها وجود داشته و در کشورهای مختلف هم وجود داشته و دارد؛ اما در دنیای امروز که شاکله‌های اقتصادی، فرهنگی و دسترسی‌ها به علوم و تکنولوژی بین کشورها فاصله زیادی ایجاد کرده، نیاز به مهاجرت به بخش‌های برخوردارتر بیشتر و بیشتر شده است. پدیده فرار مغزها عارضه‌ای است که بیشتر کشورهای کمترتوسعه‌یافته مانند ایران به آن دچار هستند. اما این روند مهاجرت نخبگان را در مورد کشورهای توسعه‌یافته هم می‌بینیم و روندی است که با توجه به دیدگاه‌ها و سیاست‌های به تکنولوژی و امکانات و شرایط اقتصادی مورد انتخاب نخبگان قرار می‌گیرد. دولت‌ها در همه کشورها و ازجمله در ایران اقدامات و نقاط‌هایی در راستای کاهش شدت تمایل به مهاجرت نخبگان انجام می‌دهند تا بسیاری از عوامل سیاسی، اقتصادی و معیشتی، امنیت شغلی، مسائل اجتماعی، رفاهی و فرهنگی و شایسته‌سالاری و... را به حداقل ممکن برسانند. اما باید گفت در واقعیت بسیاری از عوامل همچون بالاترین نرخ تورم و افسارگسیختگی قیمت‌ها، حداقل و کم‌بودن سطح رفاه اجتماعی، بی‌کاری و نبود امنیت شغلی و سهم و نقش اندک نخبگان در ادارهٔ کشور و سیستم مدیریتی به شکلی بسیار نگران‌کننده وجود دارد؛ به نحوی که نگرانی برای آینده از سطح یک گروه محدود و نخبگان به عامه مردم و شکل‌گیری سوای نوجوان و دانش‌آموزان رسیده است.

اگر عوامل مهاجرت نخبگان را دسته‌بندی کنیم می‌توان دو بخش داخلی و خارجی برای آن در نظر گرفت. عوامل خارجی با آنچه نزدیکی عامه مردم می‌تواند در جایگاه‌های مختلف مالی، معیشتی، شغلی، امکانات بسیار علمی و تحقیقاتی و تحصیلی و به‌خصوص آرامش روانی و اجتماعی آنها دید و میزان سیاست‌های تشویقی و مالی و شغلی کشورهای پذیرنده مهاجران در این تشویق خارجی اثر زیادی دارد. عوامل داخلی در میان مسئولان و کارشناسان موردی را تحلیل زیادی قرار گرفته است و هر روز بر میزان و تنوع و اثرگذاری آنها افزوده می‌شود. اما تعدادی از اصلی‌ترین موارد آنها را می‌توان برشمرد.

به نظر می‌رسد بهم پایین‌بودن جایگاه نخبگان در نظام اداری و مدیریتی کشور، عدم تناسب و به‌کارگیری نخبگان و دانشگاهیان در صنعت و نظام مدیریتی و به قولی نبود نظام شایسته‌سالاری و سلسله‌مراتب اداری، نبود امکانات تحقیقاتی و فعالیت‌های علمی و عدم ارتباط با مراکز علمی جهانی و دانش فنی روز دنیا که از زمان شدت تحریم‌ها این مورد اثرگذاری چندین برابری داشته است و در نهایت نبود امنیت شغلی برای افراد نخبه که اگر همه این موارد را در نظر نگیریم در این مورد آخر حتما دچار مشکل می‌شوند.

البته در مورد عوامل داخلی اثرگذار بر افزایش نرخ مهاجرت نخبگان مواردی مثل بی‌عدالتی و مشاهده عدالت و مقابله رانیه به جای ضابطه، فساد در سیستم اداری و محدودیت‌های بسیار سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... به‌خصوص در سال‌های اخیر بیشترین اثرگذاری و ناامیدی از پیشرفت و امید درکشور را داشته‌اند. البته تحقیقاتی که بین هیئت‌های علمی دانشگاه‌ی و پزشکان صورت گرفته نشان می‌دهد میزان تمایل بین زنان و مردان و مجردها و متاهل‌ها تفاوت دارد و مردان بیشتر از زنان و مجردها بیشتر از متاهل‌ها تمایل به مهاجرت دارند. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به عنوان یکی از نهادهای نظارتی سال گذشته طرح صیانت از فضای مجازی را به عنوان یکی از طرح‌های مورد نگرانی افزایش مهاجرت مدرم و به‌خصوص نخبگان و دانشگاهیان، مورد ارزیابی قرار داد و دی‌ماه ۱۴۰۰ در نامه‌ای رسما اعلام کرد این طرح مجلس با قانون اساسی است و باعث یا زمینه‌ساز مهاجرت نخبگان، رانت و انحصار و خالقت در زندگی افشار مردم می‌شود. بابک ناکهاری، رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس هم در توضیحاتی را ساختاره به آخرین نسخه طرح صیانت گفت قانون‌گذاری باید با بحث‌های مفصل کارشناسی انجام شود و پیش‌نویس طرح بایستی به کوتاه‌ی تنظیم شود که در عین هماهنگی از ایجاد محدودیت‌های غیرضروری بپرهیز شود. او گفت: قانون‌گذاری در فضای مجازی باید با کارشناسی دقیق و رعایت وجوه مختلف مسئله انجام گیرد و مغایرتی با قانون اساسی نداشته باشد. همچنین نباید به کسب‌وکار تعدادی از مردم که در فضای مجازی معیشت خود را تأمین می‌کنند، آسیب وارد شود. اگرچه این طرح تا امروز هنوز به تصویب نرسیده است، اما به نظر می‌رسد بسیاری از موارد مورد نظر در این طرح به شکلی غیررسمی از مدت‌ها قبل شروع شده و محدودیت‌های ایجادشده در فضای مجازی و فیلترینگ‌های محسوب، در سطح‌ها و ابعاد گوناگون در عرصه‌های علم و فناوری و کسب‌وکار را بسته است.

با این توصیفات می‌توان گفت نیروی کار متخصص و تحصیل‌کردگان و نخبگان علمی و فرهنگی و صنعتی کشورمان در چند دهه گذشته به‌ نسبت صرف هزینه‌های بسیار مالی و معنوی اعداد بزرگی برخوردارتر بیشتر و بیشتر شده است. پدیده فرار مغزها عارضه‌ای است که بیشتر کشورهای کمترتوسعه‌یافته مانند ایران به آن دچار هستند. اما این روند مهاجرت نخبگان را در مورد کشورهای توسعه‌یافته هم می‌بینیم و روندی است که با توجه به میزان دسترسی به تکنولوژی و امکانات و شرایط اقتصادی مورد انتخاب نخبگان قرار می‌گیرد. دولت‌ها در همه کشورها و ازجمله در ایران اقدامات و نقاط‌هایی در راستای کاهش شدت تمایل به مهاجرت نخبگان انجام می‌دهند تا بسیاری از عوامل سیاسی، اقتصادی و معیشتی، امنیت شغلی، مسائل اجتماعی، رفاهی و فرهنگی و شایسته‌سالاری و... را به حداقل ممکن برسانند. اما باید گفت در واقعیت بسیاری از عوامل همچون بالاترین نرخ تورم و افسارگسیختگی قیمت‌ها، حداقل و کم‌بودن سطح رفاه اجتماعی، بی‌کاری و نبود امنیت شغلی و سهم و نقش اندک نخبگان در ادارهٔ کشور و سیستم مدیریتی به شکلی بسیار نگران‌کننده وجود دارد؛ به نحوی که نگرانی برای آینده از سطح یک گروه محدود و نخبگان به عامه مردم و شکل‌گیری سوای نوجوان و دانش‌آموزان رسیده است.

اگر عوامل مهاجرت نخبگان را دسته‌بندی کنیم می‌توان دو بخش داخلی و خارجی برای آن در نظر گرفت. عوامل خارجی با آنچه نزدیکی عامه مردم می‌تواند در جایگاه‌های مختلف مالی، معیشتی، شغلی، امکانات بسیار علمی و تحقیقاتی و تحصیلی و به‌خصوص آرامش روانی و اجتماعی آنها دید و میزان سیاست‌های تشویقی و مالی و شغلی کشورهای پذیرنده مهاجران در این تشویق خارجی اثر زیادی دارد. عوامل داخلی در میان مسئولان و کارشناسان موردی را تحلیل زیادی قرار گرفته است و هر روز بر میزان و تنوع و اثرگذاری آنها افزوده می‌شود. اما تعدادی از اصلی‌ترین موارد آنها را می‌توان برشمرد.

به نظر می‌رسد بهم‌پایین‌بودن جایگاه نخبگان در نظام اداری و مدیریتی کشور، عدم تناسب و به‌کارگیری نخبگان و دانشگاهیان در صنعت و نظام مدیریتی و به قولی نبود نظام شایسته‌سالاری و سلسله‌مراتب اداری، نبود امکانات تحقیقاتی و فعالیت‌های علمی و عدم ارتباط با مراکز علمی جهانی و دانش فنی روز دنیا که از زمان شدت تحریم‌ها این مورد اثرگذاری چندین برابری داشته است و در نهایت نبود امنیت شغلی برای افراد نخبه که اگر همه این موارد را در نظر نگیریم در این مورد آخر حتما دچار مشکل می‌شوند.

البته در مورد عوامل داخلی اثرگذار بر افزایش نرخ مهاجرت نخبگان مواردی مثل بی‌عدالتی و مشاهده عدالت و مقابله رانیه به جای ضابطه، فساد در سیستم اداری و محدودیت‌های بسیار سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... به‌خصوص در سال‌های اخیر بیشترین اثرگذاری و ناامیدی از پیشرفت و امید درکشور را داشته‌اند. البته تحقیقاتی که بین هیئت‌های علمی دانشگاه‌ی و پزشکان صورت گرفته نشان می‌دهد میزان تمایل بین زنان و مردان و مجردها و متاهل‌ها تفاوت دارد و مردان بیشتر از زنان و مجردها بیشتر از متاهل‌ها تمایل به مهاجرت دارند. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به عنوان یکی از نهادهای نظارتی سال گذشته طرح صیانت از فضای مجازی را به عنوان یکی از طرح‌های مورد نگرانی افزایش مهاجرت مدرم و به‌خصوص نخبگان و دانشگاهیان، مورد ارزیابی قرار داد و دی‌ماه ۱۴۰۰ در نامه‌ای رسما اعلام کرد این طرح مجلس با قانون اساسی است و باعث یا زمینه‌ساز مهاجرت نخبگان، رانت و انحصار و خالقت در زندگی افشار مردم می‌شود. بابک ناکهاری، رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس هم در توضیحاتی را ساختاره به آخرین نسخه طرح صیانت گفت قانون‌گذاری باید با بحث‌های مفصل کارشناسی انجام شود و پیش‌نویس طرح بایستی به کوتاه‌ی تنظیم شود که در عین هماهنگی از ایجاد محدودیت‌های غیرضروری بپرهیز شود. او گفت: قانون‌گذاری در فضای مجازی باید

در دوره کارشناسی ارشد و پس از فارغ‌التحصیلی وزیر نفت وقت گفت استخدام نمی‌کنیم و من هم پس از مدتی دیگر مشتاق نبودم و به انگلستان رفتم. در دوران تدریس در منچستر با دانشجوها صحبت می‌کردم و تنها کسانی که دوست نداشتند برگردند، خوش مصنوعی و کلان‌ذاده‌ها به‌شدت فعال است. باید در تعاملات منطقه‌ای منطقه فاصله و عقب‌افتادن کشورمان در حوزه تکنولوژی و حمایت از سرمایه انسانی باشیم و همزمان همکاری‌های مشترکی با این کشورها داشته باشیم. حوزه انرژی یکی از حوزه‌هایی است که کشورمان سهم و اثرگذاری خود را آرماکو قویترین دانش‌آموزها را بورسیه کشور فرستاده‌اند. بیشتر دانشگاه‌های خوب آمریکا و انگلستان برای اصحاب هستند. مجمع بعدی رفتن پروفسورهای خوب از دانشگاه‌های منچستر به دانشگاه‌های سعودی بود. در دفاع از جامعه نخبگان و از حرکت بوم جهار نفر از افراد خوار. باکیفیت و کارشناسیده دیارتمان ما به دانشگاه‌های سعودی رفتند. این‌طوری موفق می‌شوند؛ جذب نیروی انسانی قوی و باستعداد و ایجاد زمینه تحصیل باکیفیت و برنامه‌ریزی درست و همه اینها را مقایسه کنید با کارهایی که ما در ایران می‌کنیم؟»

همه تلاش‌های دولت برای فراری‌دادن/ندادن مغزها

در مورد اقدامات اجرائی دولت‌ها در چند دهه اخیر موارد مختلفی را می‌توان گفته که بسیاری از آنها تئوپلی و اجرایی و بسیاری دیگر تهدیدکننده و اخطاری بوده‌اند و نتایج عکس داشته‌اند. اگر قرار باشد یکی از سیاست‌های تشویقی درخور توجه را مورد ارزیابی قرار دهیم. باید به همه اقدامات صورت‌گرفته در حوزه زیست‌بوم فناوری و شکل‌گیری استارت‌آپ‌ها و شرکت‌های دانش‌بنیان اشاره کرد. اگرچه در حال حاضر هنوز بسیاری از این مجموعه‌ها با حجوز توان‌اتیه خوب و دانشجویان خوش‌فکر مجدد بخش‌ها با مشکلات اجرائی و قانونی بسیار مواجه هستند. اما همین اقدامات محدود هم نقطه امید خوبی برای جوانان بخواه ایجاد کرده است. درحال حاضر بسیاری از جوانان نقشه در رشته‌های صنعتی و فنی برای حضور در یکی از این مجموعه‌های دانش‌بنیان به جای راه‌اندازی مجموعه خودشان است. از سوی دیگر بنیاد ملی نخبگان مجموعه‌های است که با هدف ایجاد مسیری برای توانامبازی مستعدان برتر کشور و هدایت آنان به سمت تاثیرگذاری بیشتر و بهتر در حوزه تخصصی از یک سو و تسهیل مسیر به‌کارگیری و الگوسازی و اشاعه تجربه‌های موفق از اجرائیان تخصصی خود فعال شده است. همچنین سالانه بین چهار تا شش هزار نفر از امکانات این بنیاد استفاده می‌کنند. در کنار این موارد باید گفت که تسهیلات مختلفی برای نخبگان با سابقهٔ آموزشی، پژوهشی، افتخارات و سایر فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی داده می‌شود و می‌توانند از تسهیلات خدمت نظام وظیفه خدمتی، تسهیلات ورود بدادکنری و عضویت در هیئت علمی یا جذب در حوزه تخصصی از یک سو و تسهیل مسیر به‌کارگیری و تجربه‌گیری در سازمان‌های دولتی هم از سوی دولت ابلاغ شده و قرار است بازدوی اجرائی شود. البته دیافت و برخورداری از این موارد به میزان اجرائی که گفته می‌شود نیست و هرکدام پروسه‌های طولانی و طاقت‌فرسا دارند؛ اما همین موارد هم اتفاقات خوبی هستند. حرکت دولت‌ها به سمت اقتصاد دانش‌بنیان و فناوری و حتی ناامیدکردن یک سال از سوی مقام معظم رهبری به نام دانش‌بنیان‌ها زمینه‌های خوبی برای توسعه کسب‌وکارها و پروژه‌های فناوری و دانش‌بنیان و دانشجویان و دانشگاهی و دانشگاهی فراهم آورده است؛ اما مسئله اینجاست که این اقدامات چه اندازه در کشورهای همسایه و کشورهای دیگر دنیا با سطح‌گو است؟ درحالی‌که کشورهای ترکیه، عربستان سعودی و امارات متحده عربی با قدرت و صرف هزینه‌های بسیار برای دانشگاهی و متخصص و نخبگان علمی و صنعتی و فنی ایران را جذب می‌کنند، آیا این میزان تلاش برای نخه‌دانشجوان‌ها کفایت می‌کند؟!

نگاهی به چند کشور نفتی همسایه ما در حوزه فناوری‌های جدید نشان می‌دهد که به شکل کرانکننده‌ای از نخبگان و از لحاظ هیئت‌ها و درعین‌حال جاذبه‌ای که کشورها با حضور شرکت‌های خارجی برای کشور یکل متخصص ایجاد کرده‌اند، هر روز بیشتر می‌شود. در بررسی موارد آینده کشور امارات می‌توان با توجه به اقدامات در حال اجرا و آینده تعداد آنها تا سال ۲۰۳۰ که آنها به‌شدت فضا کمتر و فضا هستند و اعلام کرده‌اند که تا سال ۲۰۳۵ در خواهند شد مرکز جهان را برای وارد کردن هوش مصنوعی این کشور استخدام کنند. قطعا بخش درخور توجهی از این تعداد نخبه شده را جوانان نخبه ایرانی تشکیل می‌دهند؛ چون سهم نیروی جوان نخبه و عراقی‌ها به ایران که در دو دهه گذشته روندی افزایشی داشته است، از حدود ۲۰۱۶ به بعد با اعمال تحریم‌های اقتصادی علیه ایران و کاهش ارزش ریال در برابر ارزهای خارجی کاهشی قابل توجه داشته است.

در عین حال در دو دهه اخیر و نیم سال گذشته و با همه‌گیری بوکس‌کوروناو، روند جابه‌جایی‌های بین‌المللی دانشجویان کند شده است اما همچنان کشورهای آمریکا، بریتانیا، کانادا، چین و اسپانیا در ترتیب با بیشترین تعداد دانشجویان بین‌المللی، پنج کشور برتر میزبان دانشجویان بین‌المللی در سال ۲۰۲۰ هستند.

باید این جمله را در این سال‌ها به اشکال مختلفی باید شنید یا شنیم که «مرکبی ناراضیه جمع کنه و بره»؛ در واقع در همه دوره‌ها نیز جنین رویکردی وجود داشته است و ممانعتی برای مهاجرت افراد صورت نگرفته و تنها درباره خروج نخبگان به دوکه کاهی مسئولی اظهار نگرانی داشته و در عمل اتفاق خاصی رخ نداده است. اگر رقم کل افراد مهاجر از ایران را با جمعیت ایران مقایسه کنیم، با توجه به آمار سال ۲۰۱۹ - به کمتر از ۳.۳ درصد از کل جمعیت ۸۳ میلیون نفری آن زمان می‌رسد. اما واقعیت این است که بخش قابل توجهی از این مهاجران افراد خاصی که کارآزموده بودند‌اند که با رویکرد امروز کشور شید جدیدی به بازشکستن و کارآمود بودند‌اند.

شاید بررسی جزئی‌تر دلایل اقامتی مهاجران ایرانی هم در این بررسی جالب توجه باشد؛ آنجا که متوجه می‌شویم تعداد پروانهای تحصیلی در سال ۲۰۱۰، ۱۱هزار و ۷۱۹ بوده بوده که در سال ۲۰۱۸ در ۱۸هزار و ۴۳۳ مورد رسیده است. همچنین تعداد پروانهای کاری از ۲۷ هزار مورد به بیش از ۲۲ هزار مورد رسیده است. در این میان سهم موارد باندهای هم از تندیک به ۱۸ هزار مورد به بیش از ۵۶ هزار مورد رسیده است. باید توجه داشت که تمایل به مهاجرت که در این بررسی‌های میدانی مورد سؤال قرار گرفته و در سال ۹۹ حدود ۳۰ درصد بوده که یکی از گویه‌های آماری بود، با اقدام به مهاجرت و مهاجرت‌کردن فرق دارد.

تحلیل آمار دریافتی از ادارهٔ کدنامه در بازه زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۹ نشان می‌دهد ۵۶.۶ درصد از دارندگان مدارک دم‌المیدهای دانش‌آموزی، ۶۹.۱ درصد از مشمولان دانش‌آموزی و ۷۸.۳ درصد از افراد حائز رتبه‌های یک تا هزار در آزمون سراسری در داخل کشور، سرآمدان و مابقی از کشور خارج شده‌اند. در میان کشورها موارد بررسی به ترتیب المپیادی‌ها با ۳۷.۲ درصد، مشمولان بنیاد نخبگان با ۲۵.۵ درصد و رتبه‌های یک تا هزار کنکور سراسری با ۱۵.۱ درصد بیشترین سهم را در میان افراد مقیم خارج کشور به خود اختصاص داده‌اند. مسئله مهمی که در مورد مهاجرت نخبگان از کشورمان به تازگی مطرح بوده، این است که اگرچه جزیره تعامل‌شده این نخبه‌ها در داخل کشور بوده و برای ایران تمام می‌شود، اما فایده و بهره اصلی را کشورهای پذیرنده مهاجران دریافت می‌کنند. بر اساس گزارش رصدخانه مهاجرت ایران، دانشجویان بین‌المللی در سال ۲۰۱۶ نیز بیش از ۳۰۰ میلیارد دلار به اقتصاد جهانی کمک کرده‌اند و این تنها کمک اقتصادی است و باید گفت کمک آکادمیک، پژوهشی، تجربی و فرهنگی خیلی‌ها بیش از این رقم خواهد بود. کشورهای بسیاری با مطالعه دقیق عملکرد جریان مهاجرت به دنبال راه‌حل‌های مناسب جهت نگه‌داشت نخبگان، جذب مجدد و بازگشت آنها هستند و در این میان سه کشور هند، چین و عربستان سعودی بیشترین اقدام و موفقیت را داشته‌اند. این کشورها سهم زیادی در جدول نخبگان مهاجران دارند. درعین‌حال با اختصاص بورسیه‌هایی برای کمک به تحصیل در خارج از کشور، دانشجویان و نخبگان را به بازگشت ترغیب می‌کنند. عربستان سعودی اعتبارات درخور توجهی را برای بورسیه دانشجویان اختصاص داده و از سوی دیگر زمینه‌های جذب خوبی برای دانشجویان و متخصصان خارج به‌خصوص در حوزه‌های صنعتی و به‌ویژه نفت و گاز فراهم کرده است.

به عبارتی می‌توان گفت این کشورها راه را برای مهاجرت و تحصیلات خارجی نخبگان فراهم می‌کنند؛ اما از سوی دیگر زیرساخت‌ها و الزاماتی را برای بازگشت آنها هم می‌گذارند و این یعنی هنوز همه موارد به بازگشت‌ریز آنها وجود دارد. این همان جایی است که به نظر می‌رسد در مورد نخبگان و مهاجران مختلف ایرانی تا حد زیادی از دست رفته است و مهاجرت به قصد بازنشستن صورت می‌گیرد و آندو مورد هستند که پل‌های پشت سر را خراب نکرده‌اند و تمایلی به بازگشت دارند. یکی از دانشجویان در رشته‌نویتی در توییتر نوشت: «سال‌ها قبل بورسیه نفت بودم و با کارشناسی ارشد و پس از فارغ‌التحصیلی وزیر نفت وقت گفت استخدام نمی‌کنیم و من هم پس از مدتی دیگر مشتاق نبودم و به انگلستان رفتم. در دوران تدریس در منچستر با دانشجوها صحبت می‌کردم و تنها کسانی که دوست نداشتند برگردند، خوش مصنوعی و کلان‌ذاده‌ها به‌شدت فعال است. باید در تعاملات منطقه‌ای منطقه فاصله و عقب‌افتادن کشورمان در حوزه تکنولوژی و حمایت از سرمایه انسانی باشیم و همزمان همکاری‌های مشترکی با این کشورها داشته باشیم. حوزه انرژی یکی از حوزه‌هایی است که کشورمان سهم و اثرگذاری خود را آرماکو قویترین دانش‌آموزها را بورسیه کشور فرستاده‌اند. بیشتر دانشگاه‌های خوب آمریکا و انگلستان برای اصحاب هستند. مجمع بعدی رفتن پروفسورهای خوب از دانشگاه‌های منچستر به دانشگاه‌های سعودی بود. در دفاع از جامعه نخبگان و از حرکت بوم جهار نفر از افراد خوار. باکیفیت و کارشناسیده دیارتمان ما به دانشگاه‌های سعودی رفتند. این‌طوری موفق می‌شوند؛ جذب نیروی انسانی قوی و باستعداد و ایجاد زمینه تحصیل باکیفیت و برنامه‌ریزی درست و همه اینها را مقایسه کنید با کارهایی که ما در ایران می‌کنیم؟»

در کشورهای همسایه به سطح ایران نمی‌رسد. از سوی دیگر می‌توان گفت یکی از نوآورانه‌ترین شرکت‌های منطقه خاورمیانه در حوزه انرژی شرکت آرامکوی عربستان سعودی است که در سال‌های گذشته در حوزه‌های واقعیت مجازی، جمع‌آوری اطلاعات و... بکارایم. متوجه می‌شویم که همه این اقدامات چه با نیت خیر اما در نهایت عدم دریافت و به ثمر نرسیدن، باید در تعاملات منطقه‌ای منطقه فاصله و عقب‌افتادن کشورمان در حوزه تکنولوژی و حمایت از سرمایه انسانی باشیم و همزمان همکاری‌های مشترکی با این کشورها داشته باشیم. حوزه انرژی یکی از حوزه‌هایی است که کشورمان سهم و اثرگذاری خود را آرماکو قویترین دانش‌آموزها را بورسیه کشور فرستاده‌اند. بیشتر دانشگاه‌های خوب آمریکا و انگلستان برای اصحاب هستند. مجمع بعدی رفتن پروفسورهای خوب از دانشگاه‌های منچستر به دانشگاه‌های سعودی بود. در دفاع از جامعه نخبگان و از حرکت بوم جهار نفر از افراد خوار. باکیفیت و کارشناسیده دیارتمان ما به دانشگاه‌های سعودی رفتند. این‌طوری موفق می‌شوند؛ جذب نیروی انسانی قوی و باستعداد و ایجاد زمینه تحصیل باکیفیت و برنامه‌ریزی درست و همه اینها را مقایسه کنید با کارهایی که ما در ایران می‌کنیم؟»

علوم مبنی بر مبنومیت صدور مدارک تحصیلی و ریز نمرات غیرفارسی برای تمام دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی صادر شده است با کرانش‌شدن تعرفه ترجمه مدارک دانشگاهی در دارالترجمه‌ها و... بکارایم. متوجه می‌شویم که همه این اقدامات چه با نیت خیر اما در نهایت عدم دریافت و به ثمر نرسیدن، باید در تعاملات منطقه‌ای منطقه فاصله و عقب‌افتادن کشورمان در حوزه تکنولوژی و حمایت از سرمایه انسانی باشیم و همزمان همکاری‌های مشترکی با این کشورها داشته باشیم. حوزه انرژی یکی از حوزه‌هایی است که کشورمان سهم و اثرگذاری خود را آرماکو قویترین دانش‌آموزها را بورسیه کشور فرستاده‌اند. بیشتر دانشگاه‌های خوب آمریکا و انگلستان برای اصحاب هستند. مجمع بعدی رفتن پروفسورهای خوب از دانشگاه‌های منچستر به دانشگاه‌های سعودی بود. در دفاع از جامعه نخبگان و از حرکت بوم جهار نفر از افراد خوار. باکیفیت و کارشناسیده دیارتمان ما به دانشگاه‌های سعودی رفتند. این‌طوری موفق می‌شوند؛ جذب نیروی انسانی قوی و باستعداد و ایجاد زمینه تحصیل باکیفیت و برنامه‌ریزی درست و همه اینها را مقایسه کنید با کارهایی که ما در ایران می‌کنیم؟»

انتخاب کند. این استراتژی شرکت‌ها و قدرت‌های بزرگ در دنیاست که با یک تیر دو نشان می‌زنند؛ یعنی هم از حضور و تحصیل دانشجویان بین‌المللی استفاده می‌برند و هم در ادامه از فرار یا بازگشت آنها برای آنها پیش‌بینی کرده، استفاده می‌کنند. اگر به فهرست کشورهای مقصد یکی‌شدن که هرکدام از کشورها برای اولویت جذب او دنبال ارائه می‌کنند، نکته کنیم، می‌بینیم از ۱۰ کشور اصلا قلو علاوه بر گروه‌های در دو سال اخیر، بار جمع این میزان افزایش یافت و در سال ۱۴۰۰ بیش از چهار هزار مورد دریافت گواهی گوداستدینک (معادل گواهی سوپیشینه به زبان انگلیسی) وجود داشته است. البته تمام افرادی که گوداستدینک دریافت می‌کنند از کشور خارج نمی‌شوند کمابیشکه برای پزشکان هم بدون دریافت این گواهی از کشور خارج می‌شوند و برای همین نمی‌توان آمار دقیقی از میزان مهاجرت ارائه داد، اما از قدم اینکه این میزان سیر صعودی دارد.

او با تاکید بر اینکه مهاجرت پزشکان مثل سایر پدیده‌های اجتماعی پدیده‌ای چندبعدی است و نمی‌توان تنها یک علت برای آن پیدا کرد، گفت: به هر حال میزان مهاجرت در میزان افتسار تحصیل‌کرده در سال‌های اخیر افزایش یافته و این در مورد پزشکان هم صادق است. اما در میان پزشکان موضوع شاخص این است که افراد‌التحصیلان رشته عمومی و تخصصی دیگر آرزوهای خود را محقق نمی